

Корабокрушенците откриват, че на планинския остров Уейджър (горе) почти няма източници на храна. Те са принудени да ядат водорасли (вдясно) и целина (долу).

Мъж от племето
кавескар, ловящ
морски лъвове,
фотографиран от
антрополога
Мартин Гусинде
през 20-те години
на 20. век.

Местните хора
прекарват голяма
част от живота
си на канута и
се хранят почти
изцяло с морска
храна.

ПРОЛОГ

Единственият безпристрастен свидетел е слънцето. Дни наред то гледа как странният предмет се клатушка нагоре-надолу по океанските вълни, подмятан безмилостно от вятъра и теченията. Веднъж-дваж той едва не се блъсва в рифа, което би сложило край на нашата история. Само че по някаква невестина причина – може би тук роля е изиграл пръстът на съдбата, както някои казват по-късно, или заради слепия късмет, той навлиза в един пролив край югоизточните брегове на Бразилия, където се озовава пред взора на няколко тамошни обитатели.

Малко над 15 метра дълъг и около 3 метра широк, той е нещо като лодка, макар да прилича по-скоро на конструкция, сглобена от парчета дърво и парцали, блъскана от стихииите. Платната ѝ са накъсани, а мачтата – строшена. През корпуса се просмуква океанска вода и отвътре се носи воня. Когато се приближават, наблюдателите чуват смущаващи звуци, защото в лодката са натъпкани тридесет мъже, изпосталели и останали само кожа и кости. Дрехите им почти са се разпаднали. Коса, брада и мустаци покриват лицата им, оплетени и покрити със сол като водорасли.¹

Някои са толкова слаби, че не могат да стоят на краката си. (Скоро един от тях поема дъх за последен път и умира.) Но една фигура, която явно им е предводител, се изправя в изключителна проява на силната си воля и заявява, че всички те са корабкрушеници от бойния кораб на Негово Величество краля на Англия „Уейджър“.

Когато новината достига Англия, е посрещната с недоверие. През септември 1740 година „Уейджър“ с 250 военни на борда и екипаж от 50 мъже отплава от Портсмут като част от ескадра, съставена от пет бойни кораба, по време на тогавашния имперски конфликт с Испания. Бойната част е натоварена със секретна задача: да обиколи земното кълбо и да плени за-

ветната цел – испански галеон, натоварен със съкровища, често наричан „Плячката на всички океани“. Само че край нос Хорн – най-южната точка на Южна Америка, ескадрата е погълната от ураган и се смята, че „Уейджър“ е потънал с всички на борда му. Само че 283 дни след като корабът е видян за последно, тези мъже мистериозно се появяват край Бразилия.

Корабокрушат на пуст остров край бреговете на Патагония. Повечето от офицерите и екипажът загиват, но 81 оцелели отплават на самоделен плавателен съд, сглобен от отломките на „Уейджър“. Натъпкани толкова плътно, че едва могат да дишат, те преодоляват страховити бури и приливни вълни, ледени вихрушки и земетресения. Повече от петдесет мъже загиват по време на това трудно пътешествие, а когато малцината оцелели достигат Бразилия три месеца и половина по-късно, са пропътували около 5000 километра, което е едно от най-големите регистрирани разстояния, изминати от корабкрушенци. Както отбелязва лидерът на групата, е трудно да се повярва, че „човешката природа е в състояние да понесе страданията, през които минахме ние“.²

* * *

Шест месеца по-късно друга лодка е изхвърлена на брега, този път по време на снежна буря край югозападния бряг на Чили. Тя е още по-малка – издълбан дънер, задвижван от платно от съшити едно към друго прокъсани одеяла. На нея има още трима оцелели. Тяхното състояние е дори още по-ужасяващо. Полуголи и абсолютно измършавели, телата им са покрити с насекоми, гризящи останките от плътта им. Единият от мъжете е изпаднал в такъв делириум, че е „изгубил себе си“, както казва единият от спътниците му, че „не си спомня имената ни... не помни дори своето собствено“.³

След като тези мъже са открити и върнати в Англия, те отправят шокиращи обвинения към своите спътници, появили се в Бразилия. Че те не са герои, а метежници. В спора, който из-

бухва след това, обвинения прелитат от едната страна към другата, но става ясно, че спасилите се на острова военни и екипаж на „Уейджър“ са се опитвали да оцелеят в изключително тежки условия. Изправени пред глада и ледените вихрушки, те построяват аванпост и се стараят да възстановят военноморската дисциплина. Само че с влошаването на ситуацията офицерите и екипажът на „Уейджър“, които би следвало да са посланици на Просвещението, пропадат в безправие на Хобс*. Сформират се враждуващи фракции, последват бягства, убийства и мародерски прояви. Неколцина от мъжете се поддават на изкушението на канибализма.

Обратно в Англия, ръководителите на всяка от двете групи, заедно със своите поддръжници, са привикани от Адмиралтейството и изправени пред военен съд. Процесът рискува да изложи на показ не само потайната природа на подсъдимите, но и характера на империята, която претендира да носи факела на цивилизацията и да я разпространява по целия свят.

Неколцина от обвиняемите публикуват своите сензационни (и дълбоко противоречиви) разкази за случилото се. Философите Русо, Волтер и Монтескьо са повлияни от докладите за експедицията, както по-късно Чарлз Дарвин и двама от най-великите романисти на морска тематика Херман Мелвил и Патрик О'Брайан. Основната цел на обвиняемите обаче си остава да заблудят Адмиралтейството и широката публика, която намира събитията, както един човек казва, за „прекалено мрачни и сложни“⁴. Оцелял от групата съставя (по неговите думи) „достоверно описание“⁵, за което настоява, че „прецизно се постарях да не напиша нито една неправдива дума, защото всяка неистина би била не наместо в творба, чиято цел е да спаси душата на автора си“⁶. Лидерът на другата група твърди в своята хронология на събитията, че враговете му са сътворили „невярна история“⁷ и „ни очерниха с превелики клевети“⁸. Кълне се със следните думи: „Истината ни възвеличава или поваля.

* В „Левиатан“ английският философ Томас Хобс описва общество, обхванато от неограничена и нецивилизована конкуренция. – Бел. ред.

Ако истината не ни подкрепи, нищо не би могло да го направи“.⁹

* * *

Всички ние следваме някаква линия, някакъв смисъл в хаотичните събития, съпровождащи нашето съществуване. Ровим се из неясните си спомени, подбираме, полираме, изтриваме. Винаги сме герои в собствената си история и това ни позволява да живеем с това, което сме сторили... или не сме.

Тези мъже обаче са били сигурни, че самият им живот зависи от историята, която ще разкажат. И ако не са достатъчно убедителни, ще увиснат на реята*.

* Греда, напречна на мачта, от която се спуска платното. – Бел.прев.

ГЛАВА 5

БУРЯ В БУРЯТА

Бурите продължават да блъскат корабите ден и нощ. Джон Байрон гледа със страхопочитание вълните, чиито гребени се пречупват над „Уейджър“ и го подмятат така, сякаш не е нищо повече от жалка гребна лодка. През всеки процепа в корпуса се просмуква вода, залива долните палуби и кара офицери и моряци да зарязват хамаците и койките си, защото вече няма място, което да е „под времето“. Докато моряците са на вахта, пръстите им се охлузват от стискането на мокрите въжета, мокрите платна, мокрия щурвал и мокрите стълби. Байрон, подгизнал от проливния дъжд и вълните, не може да намери сухо местенце по тялото си. Всичко капе, сбръчква се и се разлага.

През тази мартенска нощ на 1741 година, докато ескадрата си пробива път през виещия мрак в посока на изплъзващия ѝ се нос Хорн (къде точно са на картата?), Байрон успява да изпълнява задълженията си на палубата. Разкрачва се като кривокрак гаучо и се държи за всяко стабилно място, иначе ще бъде запратен в разпененото море. Светкавица прорязва небето пред него и след това захвърля света в още по-дълбока тъмнина.

Температурата продължава да пада, докато дъждът преминава в суграшица и сняг. Въжетата се покриват с лед и някои от мъжете измръзват. „Над 40 градуса ширина законите не важат“, гласи една моряшка поговорка. „Над 50 градуса ширина няма Бог.“ Байрон и останалите от екипажа сега се намират в Бесните Петдесет. Той отбелязва, че ветровете по тези места духат

с „такава жестокост, че нищо не може да им устои, а вълните в морето са толкова високи, че разбиват корабите на парчета“. В крайна сметка заключава, че „това е най-противното място за плаване в света“.¹

Той знае, че ескадрата се нуждае от всеки мъж и всяко момче, за да оцелее. Но почти веднага след като „Уейджър“ преминава през пролива Льо Мер на 17 април, той забелязва как мнозина от спътниците му не могат да се изправят от хамаците си. Кожата им започва да посинява, а след това става черна като въглен и се наблюдава „изобилие от гъбясала плът“, както го нарича преподобният Уолтър.² Глезените им се подуваат до ужасяващи размери, а онова, което ги гризе отвътре, продължава нагоре по телата им, по бедрата, таза и чак до раменете, сякаш е някаква разяждаща отрова. Когато учителят Томас проявява признаците на това заболяване, той си спомня как в началото изпитал някакъв слаб бодеж в левия палец на крака си, а скоро след това открил твърди бучки и язви, които се разпространили по цялото му тяло. Пише, че това било съпроводено от „толкова ужасна болка в ставите на коленете, глезените и пръстите, че преди да я изпитам, не вярвах, че човешкото тяло е способно да я причини“.³ По-късно Байрон също развива ужасната болест и открива, че тя причинява „най-ужасната болка, която човек може да си представи“.⁴

Когато този бич достига лицата на разболелите се, някои от тях започват да приличат на чудовища, извадени от нечие въображение. Налелите им се с кръв очи изпъкват. Зъбите и косата им започва да пада. Дъхът им вони така, че един от спътниците на Байрон го определя като „зловонна смрад“, сякаш смъртта вече е проникнала в тях. Хрущялите, които задържат телата им цели, сякаш омекват. В някои от случаите рани, заздравели от десетилетия, се отварят наново, а заздравели кости се разтрошават на същите места. Раните на мъж, който е бил ранен в Битката при Бойн, случила се в Ирландия преди повече от 50 години, се отварят като нови. „Още по-зашеметяващото е – пише преподобният Уолтър по адрес на кост на този човек, която

заздравяла след счупването си край Бойн, че тя се разградила наново – сякаш никога не е заздравявала.“⁵

Освен всичко гореизброено, заболяването оказва ефект и върху сетивата. В един момент мъжете са обзети от видения за пасторални поточета и пасища, а в следващия, дали си сметка къде се намират, потъват в отчаяние. Преподобният Уолтър отбелязва⁶, че това „странно униние на духа“ е съпроводено с „тремор, треперене и... най-ужасни видения“. Един медицински експерт сравнява тази клинична картина с „разпад на цялата душевност“.⁷ Байрон става свидетел как някои от мъжете полудяват... Или както пише един от спътниците му, болестта „влезе в мозъците им и те хукнаха като бесни луди“.⁸

Всички тези мъже страдат от онова, което един британски капитан нарича „чумата на океана“. Скорбут.⁹ Също като всички останали, Байрон не знае какво го предизвиква. Поразяващ всеки екипаж след поне един месец в открито море, той е голямата мистерия на епохата на Великите географски открития, убил повече моряци, в сравнение с всички останали причини, в това число въоръжени стълкновения, бури, корабокрушения и болести. Повече от всички, взети заедно. На корабите на Ансън скорбутът се проявява, чак след като моряците се разболяват и от други болести, което води до най-жестокия взрив на скорбут в морски условия, записван някога. „Не мога да претендирам, че съм в състояние да опиша тази ужасна болест“, заявява иначе флегматичният Ансън, „но никоя чума не може да се сравни с тежестта на онова, което ни сполетя“.¹⁰

★ ★ ★

Една нощ по време на безкрайната буря, докато Байрон се опитва да спи в прогизналата си клатеща се койка, той чува осем камбанни звъна и тръгва към палубата за поредната си вахта. Докато се клатушка през лабиринта във вътрешността на кораба, му е трудно да вижда поради факта, че лампите са загасени заради опасността да се прекатурят и предизвикат по-

жар. Дори на готвача е забранено да пали печката, което принуждава мъжете да ядат сурово месо.

Когато Байрон се показва на кварталдека, той усеща ледените пориви на вятъра и с изненада установява, че на вахта са само няколко десетки мъже. „По-голямата част от хората – пише той в описанието си на събитията – са негодни поради умора и болести.“¹¹

Съществува реална опасност корабите да не могат да бъдат обслужвани поради липса на работна ръка. Хирургът Хенри Етрик, който след смъртта на главния хирург на „Центурион“ е преместен там от предишното си местоназначение на „Уейджър“, се опитва да овладее разразилата се болест. На най-долната палуба на „Центурион“, нахлузил лекарска престилка, той вади триона си и отваря няколко от трупове, за да се опита да установи причината за болестта. Може би мъртвите ще успеят да спасят живите. Според докладите неговите констатации са: „костите на жертвите, след остъргване на месото от тях, са съвсем черни“, а кръвта им има странен цвят като някаква „черно-жълта течност“.¹² След няколко дисекции Етрик обявява, че болестта е предизвикана от студения климат. Когато обаче му е казано, че скорбутът се проявява и в тропически региони, той стига до заключението, че причината може да си остане „пълна мистерия“.¹³

★ ★ ★

Болестта бушува като буря в бурята. След като Етрик е преместен на „Центурион“, Уолтър Елиът, който е хирург на „Изпитание“, отива на „Уейджър“. Байрон го описва като щедър, активен и много силен млад мъж, чиято съдба ще е да оцелее най-дълго. Елиът е предан на капитан Чийп, който също страда от скорбут. „Това е голямо злочестие“, отбелязва Елиът, по повод, че капитанът им „е болен в такъв момент“.¹⁴

Докторът прави всичко по силите си, за да помогне на Чийп, Байрон и останалите страдащи мъже. Само че съществуващите